

*Долматова Н.І.*

*Національний університет «Одеська юридична академія», доцент кафедри історії держави і права, кандидат юридичних наук, доцент*

## **ДИПЛОМАТИЧНІ ЗНОСИНИ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО В 1648 – 1651 РОКАХ**

Іноземні держави визнали вільну Україну за рівноправного суб'єкта міжнародних відносин й охоче вступили з нею у договірні відносини. Правосуб'єктність у міжнародних відносинах – це найважливіша ознака держави, реалізація її зовнішнього суверенітету. Іноземні держави в 1648 – 1654 роках приймали Україну як рівного достойного партнера, хоча вона ще не здобула повної незалежності. Без сумніву, вони чинили так не тільки з політичних міркувань одного дня, а й завдяки глибокому розумінню геополітичного положення України, можливостей українського народу в боротьбі за визволення і розбудову вільної держави. Звичайно, мала значення загальна мирна атмосфера, що складалася у Європі після заключення 24 жовтня 1648 року Вестфальського миру, який поклав кінець 30 річній війні і проголосив фундаментальні принципи права, і серед них суверенітет і рівність держав.

Держави перші з них – Австрія, Іспанія та князівства Південної Німеччини підтримали свого союзника (шляхетську Польщу) і відразу ж зайняли негативну позицію щодо визвольної боротьби українського народу. Навпаки, протестантський табір, до якого належали Англія, Голландія, Швеція й князівства Північної Німеччини, виявляли небезкорисливий інтерес до розвитку подій в Україні, бо вони вели до ослаблення Речі Посполитої, отже, і всього католицького блоку. Найбільш співчутливе ставлення до Великої козацької війни спостерігалось в Англії. Зберігся лист від урядових кіл Англії (дехто з дослідників його автором вважає Кромвеля) до козаків, в якому Б. Хмельницький титулувався як «генералісимус війська і стародавньої релігії і церкви, володар всіх запорозьких козаків, страх і знищувач польської шляхти, звоєвник фортець, викорінювач римських священиків, переслідувач язичників». Франція як католицька держава й разом з тим ворог Габсбургів займала щодо визвольного руху українського народу негативну позицію, зумовлену її гегемоністичною політикою на континенті. У цій політиці Франція важливе місце відводила Польщі як своєму «природному союзнику».

Позитивну політику щодо України здійснювала Венеціанська республіка; за традицією з кінця XVI ст. Венеція вбачала в українському козацтві потенціальну антитурецьку силу, якою можна було скористатися у власних інтересах. Цій позиції Венеція залишалася вірною й під час Великого повстання українського народу в середині XVII ст., яке збіглося в часі з її Критською війною проти турків. Улітку 1650р. до Хмельницького прибуло посольство Альберто Віміні. Султанська Туреччина підтримувала дипломатичні відносини з Україною, починаючи з першого року Визвольної війни. Але турецькі правителі мали намір перетворити Україну в свого васала. Туреччина не могла допустити існування української незалежної держави, бо це стало б прикладом для інших васальних земель Оттоманської імперії в їхніх боротьбі за своє визволення,

Ситуацією, в якій опинилася Україна, вирішила скористатися Туреччина, аби поставити Хмельницького в залежність. З цією метою 28 березня 1651 року в похідний табір Богдана Хмельницького під Животовом прибули послы турецького султана з пропозицією військової допомоги. Але Хмельницький відмовився, посилаючись на те, що «край і так знищений», тобто не буде можливості утримувати чужоземних вояків. Відмовився він і від допомоги молдавського господаря Василя Лупула та й був правий: згодом і султан і Лупул підтвердили свою непослідовність щодо Хмельницького.

В послідуючому Україна підтримувала постійні дипломатичні зв'язки з сусідніми Валахією, Кримом, Молдавією, Трансильванією, Туреччиною. За договором 1649 р. турецького султана з «Військом запорізьким и народом руським», тобто вільною Україною, сторони взяли на себе такі зобов'язання: Туреччина – надавати Україні військову допомогу, а українським купцям – право вільно плавати по Чорному морю та безмитно торгувати у турецьких володіннях, а Україна перешкоджатиме запорізьким і донським козакам нападати на Османську імперію.

У ті ж самі роки Україна встановлює зв'язки з Австрією, Англією, Венецією, Персією, Францією, Швецією. Посилювалися дипломатичні зв'язки Гетьманщини з Росією. Наприкінці 1649 р. польський уряд звернувся до Росії з пропозицією відновити військовий союз, але російський уряд відмовився. У Польщу в літку 1650 р. було направлено російське посольство. Посли Пушкіни звинувачували поляків в утиску козацтва; водночас російські послы тримали зв'язок з представниками гетьмана у Варшаві на чолі з С. Зарудним.

На Україні все більш переконуються в тому, що найкращий вихід – цезвернення до Москви. У квітні 1651 р. Хмельницький «от себя ко государю царю и великому князю Алексею Михайловичу всеа Русий посылал бить челом, чтоб государь зво, пана Хмелинсково, с черкасы и з городы, чем Хмелинский владе-ет, принял под свою государеву державу».

Ці постійні звернення дещо похитнули стійкий нейтралітет, якого по суті, тримався Олексій Михайлович з початку Визвольної війни. Через деякий час думні дяки Посольського приказу доручили назаретському митрополитові Гавриїлу, який їхав на Україну, передати Хмельницькому, що під час переговорів у Москві з польськими послами цар відмовився допомагати Речі Посполитій у її боротьбі проти Війська Запорозького.

Це, звичайно, набагато полегшувало ситуацію, що складалася на Україні. Проте Хмельницький не відмовляється від думки зв'язати антипольським союзом Угорщину. 2 червня до Юрія Ракоці прибули козацькі послы із запевненням, що Військо Запорозьке підтримає кандидатуру його молодшого брата Сигізмунда на польський престол. Це мало підштовхувати Угорщину на активніші дії проти Речі Посполитої. Хмельницькому загрожувала небезпека й з півночі, аби зменшити її, він послав до Януша Радзивілла козацьке посольство, щоб домогтися нейтралітету Великого князівства Литовського під час бойових дій. Але дипломатії було замало і незабаром і силам випаде зустрітись у двобої.